

Електронне наукове фахове видання "Державне управління: удосконалення та розвиток" включено до переліку наукових фахових видань України з питань державного управління

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

№ 2, 2011 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 351

*Т. В. Новаченко,
кандидат педагогічних наук,
докторант кафедри державної політики та управління політичними
процесами НАДУ при Президентові України м.Київ*

КОГНІТИВНІ ОСОБИСТІСНІ КОНСТРУКТИ ЯК ОСНОВА СТАНОВЛЕННЯ І ПІДТРИМКИ АВТОРИТЕТА КЕРІВНИЦТВА ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Анотація. Стаття присвячена визначенню ролі когнітивних особистісних конструктів, що формуються також під впливом однієї із сфер психічного людини, а саме: несвідомого, та їх вплив на соціальну взаємодію і становлення і підтримки авторитета керівництва органів державної влади в Україні.

Ключові слова: авторитет, когніції, особистісні конструкти, свідоме, архетипи, індивідуальне несвідоме, колективне несвідоме

Новаченко Т.В. Когнитивные личностные конструкты как основа становления и поддержки авторитета руководителей органов государственного управления

Аннотация. Статья посвящена определению роли когнитивных личностных конструктов, которые формируются под влиянием одной из сфер психической жизни человека, а именно: бессознательного, на социальное взаимодействие, становление и поддержку авторитета руководителей органов государственной власти в Украине.

Ключевые слова: авторитет, когниции, личностные конструкты, сознание, архетипы, индивидуальное бессознательное, коллективное бессознательное

Novatchenko T.V. Cognitive personalities constructs as basis of becoming and support of authority of leaders of organs of state administration

Annotation. The article is devoted to determination of role of cognitive personalities constructs which are formed under influencing of one of spheres of psychical life of man, namely: unconscious, on social co-operation, becoming and support of authority of leaders of public authorities in Ukraine.

Key words: authority, cognitive, personalities constructs, consciousness, archetypes, individual unconscious, collective irresponsible

Постановка проблеми. Сучасні умови реформування України пред'являють досить високі вимоги до ефективності управління державою. Вочевидь ефективність багато в чому залежить від авторитету керівництва органів державної влади.

Відомо, що поняття «влада» розуміється як особливі стосунки між людьми, право і можливість одних повелівати, розпоряджатися і управляти іншими; здатність і можливість одних здійснювати свою волю по відношенню до інших. Отже, без влади людська цивілізація неможлива. При цьому державна влада пов'язана з політикою, що охоплює всі види діяльності управління і задля існування держави люди, що знаходяться під владарюванням, повинні підкорятися авторитету тих, хто при владі

У сучасній вітчизняній «практиці» поняття авторитет, зокрема, уживається у зв'язку з його втратою, із здійсненням державним службовцем якого-небудь вчинку, що порочить авторитет, що ставить під сумнів сталу віру в позитивні якості тієї чи іншої особистості або органу державної влади. Наукові теоретичні і методологічні підходи здатні сьогодні оцінити дійсний стан і якість авторитету керівництва органів державної влади, окреслити основні засоби його становлення та укріплення.

Зважаючи на те, що подібно до модернізму, постмодернізм вважає людину центром світобудови і суддею всіх речей, однак не все людство у цілому, не якість зібрання фахівців, а кожного індивіда, актуальною є проблема визначення того, як когнітивні особистісні конструкти впливають на становлення і підтримку авторитета керівників органами державної влади. Досліджувана проблема пов'язана з важливим науково-практичним завданням, а саме: вдосконалення державно-управлінських відносин в умовах трансформації суспільства.

Аналіз останніх джерел і публікацій. На теперішній час, у різних дисциплінах, вироблено чимало традицій розуміння феномена авторитету. Так філософсько-теоретичний аспект його дослідження базується на традиційному концепті за яким авторитет – це форма і результат соціальної взаємодії. (Богданов В.С., Бондаренко Т.О, Венгруска Г., Єфремов І.І., Завірюха Л.А., Коміна А.В., Салабеков І.Ж., Солдатов В.Є., та інш.) У політичній науці авторитет розглядають як близьке до влади явище і осмислюють його з позицій лідерства особистості. (Г.Я. Дідух, Дж.Джонс, Х.Джерард, Дж.Картрайт, О.В. Єгорова-Гатман, Кобилянська О., Лабковська О. Лисюк А.І., Новожилов Б.В. та ін..)

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Визначення ролі когнітивних особистісних конструктів, що формуються також під впливом однієї із сфер психічного людини, а саме: несвідомого, та їх вплив на соціальну взаємодію і формування авторитета державних службовців.

Мета роботи. Застосовуючи психологічну концепцію влади, визначити роль когнітивних особистісних конструктів та архетипів у становленні і підтримці керівництва органів державної влади.

Виклад основного матеріалу. Існують різні концепції влади, проте пріоритетність політико-психологічних пояснень цього феномену, шляхом його осмислення на внутрішньо особистісних та міжособистісних рівнях є очевидною, оскільки відношення індивіда до політики зумовлюється психологічним механізмом його особистості. Зав'язуючи стосунки один із одним, індивіди а рїогї погоджуються з необхідністю визначення позицій, де одні мають домінувати – керувати, управляти, бути лідерами, переважати і підпорядковуватися – бути підлеглими, коритися, поступати проти волі тощо. Отже, влада одного суб'єкта над іншим є психологічно реальною, коли потенційно існуючи вона усвідомлюється, відчувається іншим суб'єктом. Відомо, що населення не уявляє владу без взаємозв'язку, взаємовпливу, співпраці та її доступності. Тож владу можна виявити, оцінити тільки в процесі взаємодії, проте взаємодія передбачає відносність та непостійність взаємних позицій. Так, Ф.Ніцше зауважував, що як владарювання так і покора є доволі клопіткою справою. При цьому вчений стверджував, що все живе - прагне влади і все живе – покірне. При цьому наказувати важче ніж коритися, але й бути підлеглим не означає бути жертвою, бо наказують тому, хто не вміє коритися собі. Тобто у володіння іншого потрапляє той, хто не володіє сам собою.[1, с.16.]

Звернення до когнітивних особистісних конструктів – оцінної системи, що використовується індивідом для класифікації різноманітних об'єктів його життєвого простору, прогнозування подій, що повторюються, пояснення не тільки чужої поведінки, але й проектування своєї, дозволяє нам більш цілісно визначити проблему становлення авторитета керівництва органів державної влади. При цьому, базуючись на сутності когнітивної теорії, є можливість застосування правил, які не обов'язково розуміти, але які обіцяють відкриття, і правил, які зрозумілі, але не завжди гарантують рішення. У інших випадках рішення може бути знайдено

завдяки інтуїції, раптовому усвідомленню того чи іншого взаємозв'язку. Вочевидь, сприйняття і розуміння політичної реальності - це складні процеси, що активізують внутрішні психічні ресурси людини і викликають істотні зміни у її системі уявлень і мотивів. При цьому на перший план виходять не сформовані уявлення про керівників владних структур та їх призначення, а вплив цих уявлень на мотивацію соціально-значущої поведінки людини. Відповідно до наведеного, актуальним є твердження К.Г. Юнга, що сприйняття і поведінка людини регулюються двома основними сферами її психіки, а саме: свідомим і несвідомим. Індивідуальні відмінності не заважають людям мати якийсь загальний запас знань, що дозволяє їм інтерпретувати сенси і значення дій керівників органів влади, що і є одним із визначальних аспектів становлення їх авторитету. Проте, у кожного індивіда завжди є запас не актуалізованих знань, що не затребувані у тій чи іншій ситуації, але зберігаються у його пам'яті. Таке приховане знання може бути так глибоко інкорпоровано у структуру особи, що починає складати несвідомий рівень світовідчуття людини. Окрім цього, колективна пам'ять людей зберігає емоційні переживання з приводу політичних подій, що відбувалися у минулому. Такі емоційні переживання, часто-густо також не усвідомлюються повною мірою, але всі разом вони складають своєрідний резервуар несвідомості, що у сьогоденні впливає на відношення людини до влади та її представників. Так, Юнг писав, про те, що як анатомія людського тіла не залежить не від яких расових різновидів, так і душа людини має єдиний субстрат - колективне несвідоме. Це загальнолюдська спадщина, яка не залежить від культури і свідомості і складається не тільки із змістів, що можуть стати свідомими, але й із латентних нахилів до тотожних реакцій. Таким чином, можна пояснити аналогічність різноманітних міфів, образів і символів, що надають можливість взаєморозуміння між людьми. Різноманітні спрямування душевного розвитку мають один загальний стрижень, коріння якого знаходяться в далекому минулому. Це психологічно означає, що ми маємо загальні інстинкти до утворення ідей (уявлень) і моделей поведінки. Будь-яке свідоме уявлення і дія відбувається із цих несвідомих прототипів і залишаються пов'язаними з ними. У колективному несвідомому можна побачити ту психологічну основу, яка цементує народ, расу, націю, сім'ю професійну або етнорелігійну групу, тобто все те, що об'єднує людей у суспільстві, зокрема і становлення авторитету керівництва в органах державного управління. Проте багато чого особистість відчуває завдяки тому, що у її психіці закладений пласт особистісного індивідуального несвідомого. При цьому архетипи надають великий вплив на індивіда, формуючи його емоції, етичні уявлення та світогляд; архетипи впливають також на взаємодію індивіда з іншими людьми і тим самим можуть визначати його долю. Архетипи можуть діяти як творчими так і руйнівними силами людської психіки, оскільки вони створюють, надихають нові ідеї вони ж і руйнують, коли ті ж ідеї стають стиглими і робляться забобонами свідомості, що перешкоджають подальшому розвитку. Отже, індивідуальне несвідоме може визначати поведінку окремих суб'єктів, мотивуючи його так як і колективне, що як вже визначалося, виникає із глибин історії людства. Прояви колективного несвідомого з усіма різноманітними його видами і формами не можна вважати довільними. Вони закономірно витікають із соціальної природи людини та його суспільної взаємодії [2, с.80].

Відомо, що системи знань особистості про навколишню політичну дійсність визначаються безліччю понять, а саме: «ідеологія», «політичне знання», «система політичних уявлень особистості», «політичні схеми», «образ». За допомогою цих понять описується сукупність знань і уявлень людини про політичні явища, що інтеріоризовані під час політичної соціалізації. Тобто володіючи політичними переконаннями, цінностями, установками, думками, оцінками, людина використовує їх задля аналізу політичних подій, для вибору відповідної лінії поведінки і для прийняття рішення у конкретній ситуації. Особистісний політичний світ існує виключно у вигляді образів, ідей, абстрактних думок і ціннісних переваг, тому є можливість вивчити результат його діяльності, передумови його формування і функціонування. Так, можна почути думку про того чи іншого чиновника, спостерігати поведінку індивіда у конкретній ситуації, стежити за його реакцією на події, контролювати інформацію, що може бути отримана. Але процеси усередині системи «особистісного світу» залишаються загадкою і можуть визначатися лише припущеннями. Коли мова заходить про пам'ять людини, то можна виділити основні види знань, що зберігаються у пам'яті людини: образи, узагальнені образи, сценарії і концепції. Наведені види когніції є уявленнями про керівника того чи іншого органу державної влади. К.Г. Юнг зауважує, що образи - це єдина реальність, яку ми осягаємо безпосередньо; вони представляють первинний вираз розуму та його енергетичної роботи, про яку ми не знаємо нічого за виключенням тих образів які він поставляє [3, 25]. Образи - це «зліпки» зовнішніх об'єктів, зроблені за допомогою органів сприйняття, що дозволяє відтворювати стан навколишнього світу, фіксувати переміщення об'єктів та їх прояви. Конкретна людина здатна запам'ятовувати образи вербально, разом з поняттями, що прийняті у культурі того чи іншого суспільства, що надалі спрощує процес повернення інформації з пам'яті шляхом пред'явлення відповідного слова. Такі образи завжди конкретні. Політичне забарвлення їм надають ті смислові значення, що запам'ятовуються людиною відповідно до певних об'єктів реальності. Якщо смислові значення відсутні або не актуалізуються у пам'яті, то образи не стають складовими особистісного політичного світу. Так, чиновник може сприйматися пересічним громадянином, як такий, що працює у сфері управління суспільством, але не як представник влади.

Часто-густо образ керівників владних структур у пересічної людини формується під впливом ЗМІ. Такі образи можуть бути неповними і навіть помилковими. Проте, проводячи пікетування, відвідуючи мітинги, або інші політичні зібрання, (прикладом можуть слугувати події Помаранчевої революції 2004 р.) де кожна людина мала можливість реально запам'ятати образ політика і пов'язані з цим політичні смислові значення, що так чи інакше вплинули на її ставлення до політиків. Вербальний вираз образу неминує підштовхує особистість до розкриття його смислового значення, тобто якщо людину просять надати словесний опис або портрет керівника того чи іншого органу влади, то в описі обов'язково будуть слова, що позначають статус, ділові якості, роль в суспільстві тощо. Таким чином, особистість відтворює не просто фізичний образ об'єкту, що характеризується, а його місце у символічному політичному світі. Такі слова-символи наповнені або нейтральним смислом - «видає закони», «здійснює правосуддя», «задовольняє потреби регіону», «управляє справами», або, часто-густо, представляються у вигляді оцінних характеристик - «ефективна виконавча влада», «справедливе правосуддя», «корумповані органи влади», «справжній господарник» тощо.

Образ, який зберігається в пам'яті, є цілісним, навіть якщо людина не однозначно ставиться до політика. Цей образ надає можливість зосереджувати знання про діяльність політиків, апарату або гілок влади, а також включає почуті раніше думки. Останні стають підставою для висловлювання суджень про того чи іншого політика, наприклад: «хоча і «бойовий», але політик поганий», «має відношення до партії, яка багато обіцяє, але мало робить», «приймають хороші закони, та їх погано виконують», «виконавча влада займається беззаконнями», «не залишилося вже справедливості в наших судах». Окремі, епізоди, що запам'яталися людям із життя конкретних політиків, можуть органічно вписуватися ними у цілісний образ, будучи додатковим критерієм, який визначає відповідність політика інтеріоризованому образу («запам'яталося його чотиригодинне інтерв'ю», «із ним місто стало красивішим і доглянутим» тощо).

Таким чином, кожна людина відповідно до своїх унікальних біологічних здібностей та індивідуального життєвого досвіду, форму архетипу і його енергію засвоюють по-своєму, не задумуючись а ні про структуру, а ні про несвідомий його зміст.

Наступним видом знань, що зберігаються в пам'яті людини, є узагальнені образи або прототипи. Так, Ф. Брессон встановив, що людина утримує у пам'яті не все різноманіття інформації про об'єкт, а тільки те, що для неї є найбільш важливими характеристиками об'єкту, які і складають якийсь «завершений» образ. Такий відносно стійкий образ може втрачати зв'язок із конкретним об'єктом, але зберігати при цьому його типові риси [4]. Процес формування прототипу йде від цілком конкретного образу (наприклад, для школярів президент - це цілком певна людина) до схематичного (наприклад, дорослі люди акценти оцінювання переносять вже на виконувани президентом функції, при цьому слабшає зв'язок із конкретною людиною і виділяється набір якостей президента). Політичні образи-прототипи, що зберігаються в пам'яті людини, - це, перш за все, уявлення про політичні статуси і ролі, а саме: «громадянин», «політик», «прем'єр-міністр», «політичний лідер» тощо. Спостерігаючи за діяльністю конкретних політичних діячів, засвоюючи у ході дискурсу смислові значення їх дій, кожна людина неминує архівувати у своїй пам'яті характерні образи всіх відомих йому дійових осіб на політичній сцені.

Серед політичних образів-прототипів особливо слід виділити колективний суб'єкт - образ держави, виконавчої або судової влади, від якого чекають цілком певних дій. Зважимо, що у кожного із вищенаведених образів існує реальний керівник, який тим чи іншим чином формує як свій особистісний авторитет, так і безпосередньо авторитет колективного суб'єкту. Як працює образ колективного суб'єкта можна побачити на прикладах відповідей, що були отримані під час проведення соціологічного моніторингу українського суспільства з 1992 по 2010 рр. Так, спостерігаючи динаміку рівня довіри Президентів України, можна констатувати наступне: найбільший рівень довіри (цілком довіряю) до Президента був зафіксований у 2005 році 16,5 (Ющенко В.А.) В той час як рівень довіри до нині діючого Президента склався 6,3 [5, с. 513].

Образи колективних суб'єктів слід відрізняти від концептів, які семантично пов'язані з таким же словом-визначенням, але наповнені іншим змістом. Проте їх об'єднує те, що складаються вони, головним чином, шляхом засвоєння знань, що поширюються у соціумі. Разом із тим, здібність людини до узагальнень дозволяє її насичати образи колективних суб'єктів елементами власного досвіду. Якщо людина зіткнулася зі свавіллям чиновника, то узагальнений образ «влади» з великою вірогідністю володітиме характеристиками, що відображають її досвід спілкування з державним посадовим «обличчям». Наведемо результат національного опитування стосовно захищеності населення від свавілля посадовців, що становить стабільний середній бал - 2,5 як у 2004 так і у 2010 р.[5, с.606]. Узагальнені образи звичайно акумулюють не всі типові риси зовнішніх об'єктів, а лише деяку їх частину. Такі односторонні узагальнені образи прийнято називати стереотипами. Причина появи загальних для великих груп стереотипів полягає в тому, що вони формуються під впливом соціального середовища і однотипних за змістом інформаційних потоків.

Третій вид когніції - це сценарії, або скрипти. Політичні сценарії-скрипти - це знання про процесуальну сторону політики, про те, як можуть розвиватися події, якщо повинна бути послідовність дій їх учасників. Цей вид когнітивних структур дозволяє людині більш менш адекватно реагувати на очікування людей, орієнтуватися у нормативному полі політичної реальності. У сценаріях-скриптах «оживають» образи-прототипи, вони взаємодіють відповідно до тих правил і норм, що відклалися в пам'яті людини. Саме здатність людини у конкретній ситуації виокремлювати типові робити можливим застосування одержаного досвіду взаємодії у кожній новій ситуації. Ці когнітивні структури можуть формувати уявлення людей про моделі поведінки як у локальних ситуаціях (безпосередній контакт з керівниками владних структур, мітинги), так і у масштабніших процесах (політичний конфлікт, державне управління, регіональні відносини тощо).

До четвертого виду когніції відносяться концепти, або знання про складні взаємозв'язки, відносини; стани політичної реальності; які не можуть бути однозначно зведені до споглядання подій, що повторюються. Концепти є продуктом складної розумової роботи, результатом здатності людини конструювати абстрактно-логічні схеми, об'єднувати явища, що у повсякденному досвіді не пов'язані простими причинно-наслідковими зв'язками. «Політична система», «легитимність політичної влади», «політична культура», «правова держава», «демократія» - ось приклади словосполучень, що позначають деякі з концептів. Концепти не обов'язково є результатом індивідуальної творчої роботи. Частіше вони в готовому вигляді привносяться з колективного несвідомого і пригадуються людиною як готові формули.

Концептуальне знання володіє ще однією особливістю - воно є таким яке можна оспорити, тобто його не можна представити у вигляді остаточного знання про те або інше явище зовнішнього політичного світу. Це пов'язано з тим, що концепти формують уявлення людей про те, що не піддається безпосередньому спостереженню, що включає оцінні, ціннісні думки. Різноманіття визначень, що існують у політичному дискурсі - «справедливість», «свобода», «демократія», «політика» веде до того, що жодне з них не має пріоритету один перед одним і встановити емпіричним шляхом адекватність того або іншого із них неможливо, оскільки люди можуть мати уявлення, що відрізняються про їх зміст. Прикладом вищенаведеного слугує висновок Є. Головахи щодо обачливої політики ЄС, стосовно об'єднання з Україною оскільки самі українці й досі скептично оцінюють рівень демократичного розвитку своєї країни. Відповідаючи на запитання стосовно того, наскільки вони задоволені тим, як працює демократія в країні, громадяни України вже на початку 2005 року дали оцінку значно нижчу за середню (4,3 за 11 бальною шкалою). Ще гіршою ситуацією виявилася на початку 2009 р., коли Україна опинилася на останньому місці за оцінкою задоволеності станом демократії у державі (2,5)»[6, с.100].

Таким чином, процес становлення авторитета керівництва органів державної влади доволі складний, що взаємопов'язаний із процесом формування образу влади, суб'єктивності якого включає момент упередженості і залежить від колективного несвідомого людини, її потреб, мотивів, цілей, установок та емоцій людини. Тож формування авторитету керівництва органів державної влади відбувається на свідомому – сенсорно-перцептивному та вербально-логічному рівні і несвідомому – формування уявлень як феномену образного віддзеркалення реальності, де одні ознаки редукуються, а інші, посилюючись призводять до схематизації образу.

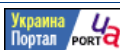
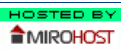
Потреба людини у авторитеті породжує необхідність формування механізму його пошуку, який здійснюється завдяки здатності людини оцінювати явища. С. Фікс і С. Ньюберг запропонували модель електоральної поведінки, яка акумулює важливі принципи когнітивної психології і дозволяє людині давати оцінку [7, р. 1063]. У цій моделі процес оцінки кандидата уявлені представлений ступінчасто, причому з кожним новим кроком у аналіз включається все більший об'єм інформації і посилюється раціональність. Отже, можна заявити про те, що велику роль в оцінюванні авторитета керівників органів державної влади відіграє мотивація, яка примушує населення виявляти цікавість до пошуку нової несуперечливої розумної інформації. Слід також враховувати, що кожна людина володіє унікальним набором політичних знань; що люди схильні не приймати ті повідомлення, які суперечать їх власним уявленням і цінностям; і вони схильні задовольнятися мінімальним запасом образів, що легко актуалізуються і понятя, що зберігаються у їх пам'яті. Ці особливості у більшості випадків накладають обмеження, на здатність об'єктивного сприйняття і інтерпретації поведінки керівництва органів влад. Проте, звертаючись до визначальних архетипів, що характерні для українців – це архетип «серця», «антропоцентризму», та «органічної гармонії» можна стверджувати про те, що характерним для світоглядно-ціннісної установки українців є переважання стрижня «серця» як метафори інтимних глибин душі, стрижня моральності. Вищенаведене скерує на дослідження як розумових так і ментальних процесів особистості, що забезпечує її розуміння й інтерпретацію конкретної політичної ситуації.

Висновки. Таким чином, когнітивні особистісні конструкти формуються під впливом свідомого та несвідомого особистості як індивідуального так і колективного, впливаючи на соціальну взаємодію і становлення авторитета керівництва у органах державної влади України.

Перспективи подальших досліджень. Попередні дослідження показали, що доцільно було продовжити виявлення впливу на підвищення авторитету сучасних керівників органів державного управління України таких сфер психічного життя людини як свідомого та несвідомого.

Список використаних джерел

1. Ніцше Ф. Так казав Заратустра / Ніцше Ф. Так казав Заратустра. Жадання влади. К., 1993. С.7-326.
2. Юнг К.Г. Сознание и бессознательное. / К.Г.Юнг [пер. с нем. В Зеленского]. СПб.: Университетская книга; М.: АСТ., 1997. – 544 с.
3. Хиллман Джеймс Архетипическая психология / Д. Хиллман [перевод с англ., Ю.Донца и В.Зеленского.] – СПб. Б.С.К., 1996 – 157с.
4. Vrechon P. Les parties politiques. - Paris: Montchrestien, 1999.
5. Українське суспільство: моніторинг 1992-2010 рр. Соціологічний моніторинг. / за ред. д.ек.н. В.Ворони, д.соц.н. М.Шульги.– К.: Інститут соціології НАН України, 2010. – 636 с.
6. Головаха Є. Європейський вибір України у дзеркалі громадської думки / Є.Головаха, Т.Телічко // Українське суспільство: моніторинг 1992-2010 рр. Соціологічний моніторинг. / за ред. д.ек.н. В.Ворони, д.соц.н. М.Шульги.– К.: Інститут соціології НАН України, 2010. – 636 с.
7. Bianco W. T. Different Paths to the Same Result: Rational Choice, Political Psychology and Impression Formation in Campaigns. American journal of Political Science, Vol. 42, Oct., 1998.
8. Das Gewissen. Studien aus dem C.G. Jung-Institut. – Zurich, 1958.S. 199f.
9. Новейший философский словарь [сост. Грицанов А. А., и др.]. – Минск: Научное издание, 1999. – 865 с.

ТОВ "ДКС Центр"